22.

Subjektové a objektové já

Dlouze jsme pojednávali o sociálních základech já a naznačili jsme, že podstata já nespočívá v pouhé organizaci sociálních postojů. Může nyní výslovně vznést otázku po povaze subjektového já (*I*), které si je vědomo sociálního objektového já (*me*). Nemám tím na mysli metafyzickou otázku, jak může být člověk zároveň subjektovým i objektovým já, ale chci se ptát na význam tohoto rozlišení z hlediska samotného chování. Kde se v chování objevuje subjektové já jako něco protikladného já objektovému? Pokud člověk určuje, jaké je jeho postavení ve společnosti, a má pocit, že disponuje určitou funkcí a privilegii, je to všechno definováno s ohledem na jeho subjektové já, ale subjektové já není objektové a nemůže se takovým stát. Můžeme mít lepší já a horší já, ale opět se nejedná o subjektové já v protikladu k objektovému, protože obě jsou to já. Schvalujeme jedno a nesouhlasíme s druhým, ale pokud vezmeme jedno nebo druhé, schvalujeme je jako objektová já. Subjektové já se do záře reflektorů nedostává; hovoříme se sebou, ale nevidíme se. Subjektové já reaguje na já, které vzniká tak, že zaujímáme postoje druhých. Prostřednictvím zaujímání těchto postojů jsme zavedli objektové já a reagujeme na ně jako subjektové já.

Nejjednodušší způsob, jak se s tím problémem vypořádat, by se týkal paměti. Hovořím se sebou a pamatuji si, co jsem řekl, a snad i emoční obsah, který v tom byl obsažen. Subjektové já této chvíle je přítomno v objektovém já příští chvíle. Ani zde se nemůžu obrátit dost rychle, abych sám sebe zachytil. Stávám se objektovým já v té míře, v níž si pamatuji, co jsem řekl. Tento funkční vztah

ale může být dán subjektovému já. To kvůli subjektovému já říkáme, že si nikdy nejsme plně vědomi toho, co jsme, a že sami sebe překvapujeme svým jednáním. Sebe jsme si vědomi tím, že jednáme. Subjektové já je ve zkušenosti stále přítomno prostřednictvím paměti. Můžeme se ve své zkušenosti vrátit přímo o pár chvil a ohledně zbytku jsme závislí na paměťových obrazech. Takže subjektové já je v paměti přítomno jako mluvčí já minulé vteřiny, minuty nebo dne. Je dáno jako objektové já, ale jde o objektové já, které bylo v dřívější chvíli subjektovým já. Pokud se tedy zeptáte, kde subjektové já vstupuje přímo do vaší vlastní zkušenosti, odpovědí je, že tam vstupuje jako historická postava. Subjektové já objektového já je to, co jsme byli o vteřinu předtím. Tuto roli na sebe musí vzít další objektové já. V tomto procesu nemůžete získat okamžitou reakci subjektového já.[36] Subjektové já je v určitém smyslu to, s čím se ztotožňujeme. To, jak se dostává do zkušenosti, představuje jeden z problémů většiny naší vědomé zkušenosti; není ve zkušenosti dáno přímo.

Subjektové já je reakce organismu na postoje druhých;[37] objektové já je organizovaná série postojů druhých, které člověk sám zaujme. Postoje druhých ustavují organizované objektové já a pak na ně jedinec reaguje jako subjektové já. Rád bych nyní tyto pojmy prozkoumal podrobněji.

V konverzaci gest není ani subjektové, ani objektové já; celý akt není ještě proveden, ale příprava se odehrává v tomto poli gesta. Pokud v sobě nyní jedinec vyvolá postoje druhých, vzniká organizovaná skupina reakcí. A právě díky jedincově schopnosti zaujímat postoje těchto druhých v míře, v níž mohou být organizovány, získává sebeuvědomění. Zaujetí všech těchto organizovaných sérií postojů mu dává jeho objektové já; to je já, jehož si je vědom. Může hodit míček některému jinému členu svého týmu kvůli požadavku, který je vůči němu vznesen jinými členy. To je já, které pro něj bezprostředně existuje v jeho vědomí. Má jejich postoje, ví, co chtějí a jaké budou důsledky jakéhokoli jeho aktu, a přijal zodpovědnost

za situaci. Přítomnost těchto organizovaných sérií postojů nyní ustavuje ono objektové já, na něž reaguje on jakožto subjektové já. Ale jaká bude tato reakce, neví on ani nikdo jiný. Možná to odehraje skvěle, možná udělá chybu. Reakce na tuto situaci, jak se objevuje v jeho bezprostřední zkušenosti, je nejistá, a právě ona ustavuje subjektové já.

Subjektové já je jeho jednání v kontrastu k sociální situaci v jeho vlastním chování a dostává se do jeho zkušenosti až poté, co provedl tento akt. Pak si ho je vědom. Měl udělat příslušnou věc a udělal ji. Splňuje svou povinnost a možná se na to, jak hodil míček, dívá s pýchou. Objevuje se objektové já, aby vykonalo tuto povinnost – tímto způsobem vzniká v jeho zkušenosti. Měl v sobě všechny postoje druhých, jež volaly po určité reakci; to bylo objektové já této situace a jeho reakcí je subjektové já.

Chci upozornit obzvláště na skutečnost, že tato reakce subjektového já je víceméně nejistá. Postoje druhých, které si jedinec osvojuje a které ovlivňují jeho vlastní chování, ustavují objektové já a to je něco, co existuje, ale reakce na to ještě není dána. Když si člověk sedne, aby něco promyslel, má určité údaje. Dejme tomu, že má urovnat určitou sociální situaci. Vidí sám sebe z hlediska různých jedinců ve skupině. Tito jedinci, kteří spolu mají navzájem vztah, mu dávají určité já. No, a co udělá? Neví to on ani nikdo jiný. Může tuto situaci učinit součástí své zkušenosti, protože dokáže zaujmout postoje různých jedinců, jichž se situace týká. Ví, jaký z ní mají pocit, tím, že zaujímá jejich postoje. V důsledku toho říká: „Udělal jsem určité věci, které mě zřejmě zavazují k určitému chování." Když tak bude jednat, možná ho to u jiné skupiny dostane do prekérní situace. Subjektové já jako reakce na tuto situaci v protikladu k objektovému já, které je zahrnuto v postojích, jež zaujímá, je nejisté. A když dojde k reakci, objeví se v poli zkušenosti především jako paměťový obraz.

Naše ošemetná či zdánlivá přítomnost (*specious present*) jako taková je velmi krátká. Avšak zakoušíme chvilkové události; část

procesu plynutí událostí včetně určité minulosti a určité budoucnosti je v naší zkušenosti přímo přítomna. Vidíme, jak míček, který nás míjí, padá, a přitom je část míčku zakrytá a část se odkrývá. Pamatujeme si, kde byl míček před chvílí, a předjímáme, kde bude, až bude tam, kam nyní naše zkušenost nesahá. Tolik k nám samým; něco děláme, ale podívat se zpátky a vidět, co děláme, vyžaduje paměťové obrazy. Takže subjektové já se ve skutečnosti zkušenostně objevuje jako součást objektového já. Ale na základě této zkušenosti rozlišujeme jedince, který něco dělá, od objektového já, jež před něj klade ten problém. Reakce vstupuje do jeho zkušenosti, pouze když se odehraje. Někdo může říkat, že ví, co udělá, avšak i v tom se může mýlit. Začne něco dělat, a něco mu v tom zabrání. Výsledné jednání se vždycky trochu liší od toho, co mohl předjímat. To je pravda i v případě, že prostě vykonává proces chůze. Už to, že dělá očekávané kroky, ho dostává do určité situace, která má trochu jiný aspekt od toho, co očekává, a která je v určitém smyslu nová. Tento pohyb do budoucnosti je takříkajíc krok ega, subjektového já. Je to něco, co není v objektovém já dáno.

Vezměte si situaci vědce, který řeší problém, kdy má určité údaje, jež si žádají určité reakce. Jistá série údajů od něj vyžaduje, aby uplatnil takový a takový zákon, zatímco jiné si vyžadují jiný zákon. Existují tu údaje i se svými důsledky. Vědec ví, co znamená takové a takové zbarvení, a když má tyto údaje před sebou, znamenají určité reakce z jeho strany; ale nyní jsou navzájem v rozporu. Pokud zareaguje jedním způsobem, nemůže zareagovat jiným. On ani nikdo jiný neví, co bude dělat. Já jedná v reakci na tyto rozporné série údajů ve formě problému, což na něj jako na vědce klade rozporné požadavky. Musí se na problém dívat různými způsoby. Povahu jednání subjektového já nemůžeme předem rozpoznat.

Subjektové já je pak v tomto vztahu subjektového a objektového já něčím, co takříkajíc reaguje na sociální situaci, která je ve zkušenosti jedince. Je to způsob, jak jedinec odpovídá na postoj, jejž vůči němu zaujímají jiní, když si osvojuje postoj vůči nim. Nyní jsou

postoje, které vůči nim zaujímá, přítomny v jeho vlastní zkušenosti, ale jeho reakce na ně bude obsahovat nový prvek. Subjektové já s sebou nese přídech svobody a iniciativy. Situace pro nás existuje tak, že jednáme způsobem zahrnujícím sebeuvědomování. Jsme si vědomi sebe samých a toho, jaká je situace, ale jak přesně budeme jednat, se nikdy nestane součástí zkušenosti před tím, než dojde k jednání.

Takový je základ skutečnosti, že se subjektové já ve zkušenosti neobjevuje ve stejném smyslu jako já objektové. Objektové já představuje určitou organizaci daného společenství v našich vlastních postojích a vyvolání reakce, ale reakce, která se odehraje, je něco, co se prostě stane. Ve vztahu k ní neexistuje žádná jistota. Akt má morální, nikoli však mechanickou nutnost. Když se odehraje, zjišťujeme, co se odehrálo. Myslím, že nám tento popis poskytuje relativní pozici subjektového a objektového já v situaci a důvody jejich oddělení v chování. Obě jsou v procesu odlišena, ale patří k sobě v tom smyslu, že jsou součástmi jednoho celku. Jsou oddělena, a přesto náleží k sobě. Oddělení subjektového a objektového já není smyšlené. Nejsou totožná, protože jak jsem řekl, subjektové já je něco, co se nikdy nedá zcela vypočítat. Objektové já vyvolává určité subjektové já v tom smyslu, že splňujeme požadavky, jež jsou dány v samotném chování, ale subjektové já je vždy něco jiného, než je to, co vyvolává sama situace. Takže, chcete-li, vždy existuje rozdíl mezi subjektovým a objektovým já. Subjektové já vyvolává já objektové a zároveň na něj reaguje. Dohromady utvářejí osobnost, jak se objevuje při sociální zkušenosti. Já je v podstatě sociálním procesem, který probíhá v těchto dvou odlišitelných fázích. Kdyby tyto dvě fáze neměl, nemohla by existovat vědomá zodpovědnost a ve zkušenosti by nebylo nic nového.

25.

Subjektové a objektové já jako fáze já[44]

Dostáváme se nyní k pozici sebe si uvědomujícího já nebo mysli ve společenství. Takové já nalézá svůj výraz v sebeprosazení, nebo v oddání se věci společenství. Toto já se objevuje jako nový typ jedince v sociálním celku. Kvůli objevení onoho typu individuální mysli, který jsem popsal, a kvůli já se svým vlastním prosazením, nebo svým vlastním ztotožněním se společenstvím se objevuje nový sociální celek. Já je důležitou fází rozvoje, protože taková společnost může vzniknout díky vložení tohoto sociálního postoje do reakcí celého společenství. Ke změně, která se odehrává prostřednictvím tohoto vložení konverzace gest do chování jedince, dochází ve zkušenosti všech dílčích jedinců.

To samozřejmě nejsou jediné změny, které se ve společenství dějí. V řeči se odehrávají určité změny, jichž si vůbec nikdo není vědom. Odhalení takových procesů vyžaduje vědecký výzkum. To platí i pro jiné fáze lidské organizace. Říkáme, že se mění nevědomě, jak je ilustrováno takovým studiem mýtu, který provedl Wundt ve své *Völkerpsychologie*. Mýtus vypráví o způsobu, jímž došlo k organizaci, ale většinou bez vědomého řízení – a takový druh změny se děje neustále. Vezměte si postoj člověka k nové módě. Nejprve možná vyjadřuje námitku. Po chvíli se dostane do bodu, kdy o sobě ve vztahu k této změněné módě přemýšlí, takže si všímá oblečení ve výkladní skříni a vidí se v něm. Změna se v něm odehrála, aniž si toho byl vědom. Pak nastává proces, jehož prostřednictvím se jedinec v interakci s druhými nevyhnutelně stává podobným jako ostatní, protože dělá stejnou věc, aniž by se tento

proces objevoval v tom, co označujeme jako vědomí. Toho procesu si začneme být vědomi, když s konečnou platností přijmeme postoj druhých, a tuto situaci je třeba odlišit od té předchozí. Možná někdo říká, že se nestará o to, jestli se obléká určitým způsobem, ale raději se odlišuje; pak do svého chování přejímá postoj druhých vůči sobě. Když se mravenec dostane do mraveniště jiného roje, jeho příslušníci se na něj vrhnou a roztrhají ho na kusy. Postoj v lidském společenství může být postojem samotného jedince, který se odmítá podrobit, protože ve skutečnosti zaujímá obecný postoj. Případ mravence je naprosto vnější záležitostí, ale u lidského jedince jde o zaujímání postojů druhých a přizpůsobování svého já nebo jeho prosazování. Právě toto rozpoznání jedince jako já v procesu užívání jeho sebeuvědomování mu dává postoj sebeprosazení nebo postoj oddání se společenství. Pak se z něj stalo určité já. V případě sebeprosazení nastává situace zcela odlišná od situace člena smečky, který v ní možná dominuje a může se divoce vrhnout na její různé členy. Tam se jedinec v určité situaci chová, jak říkáme, pouze instinktivně. V lidské společnosti máme jedince, který nejenže zaujímá svůj vlastní postoj, ale také v určitém smyslu zaujímá postoj těch, kdo jsou mu podřízeni; pokud dominuje, ví, co má očekávat. Když to ve zkušenosti jedince nastane, má to za následek rozdílnou reakci s rozdílným emočním doprovodem oproti případu vůdce smečky. V tom druhém případě se objevuje prostý hněv či nenávist a v tom prvním zkušenost já, které se vědomě prosazuje vůči druhým já s pocitem moci a dominance. Obecně vzato, když byla reakce společenství vložena do jedince, ve zkušenosti se vyskytuje nová hodnota a nový řád reagování.

Hovořili jsme o já z hlediska subjektového a objektového já, přičemž objektové já představuje takovou skupinu postojů, která zastupuje jiné osoby ve společenství, obzvláště takovou organizovanou skupinu reakcí, o níž jsme detailně mluvili při popisu hry na jedné straně a sociálních institucí na straně druhé. V těchto situacích existuje určitá organizovaná skupina postojů, jež odpovídají

jakémukoli sociálnímu aktu na straně jednotlivého organismu. Při jakémkoli spolupracujícím projektu, jako je rodina, jedinec vyvolává reakci jiných členů skupiny. Do té míry, do níž mohou být tyto reakce vyvolány v jedinci, takže na ně může odpovědět, máme oba obsahy, které utvářejí já, tedy ty druhé a subjektové já. Rozdíl se v naší zkušenosti vyjadřuje v tom, co označujeme jako rozpoznání druhých a rozpoznání sebe samých v druhých. Nemůžeme si sami sebe uvědomit, pokud nerozpoznáme druhého v jeho vztahu k nám. Jedinec je schopen uvědomit si sebe jako já tím, že zaujímá postoj druhého.

Odkazujeme samozřejmě na sociální situaci jakožto něco odlišného od takových čistě organických reakcí, jako jsou reflexy organismu, z nichž o některých jsme už mluvili, jako například v případě, kdy se člověk nevědomě přizpůsobuje lidem kolem sebe. V takové zkušenosti není žádné sebeuvědomění. Člověk nabývá sebeuvědomění, jen když zaujímá postoj druhého nebo zjišťuje, že je k tomu podněcován. Pak se nachází v pozici, kdy v sobě na tento postoj druhého reaguje. Předpokládejme, že se nacházíme v určité ekonomické situaci. Až když zaujímáme postoj druhého, který nám dělá nabídku, můžeme se vyjádřit přijetím nebo odmítnutím takové nabídky. Je to rozdílná reakce já oproti zjevně automatické nabídce, která se může odehrát bez sebeuvědomění. Malý chlapec nám do ruky vrazí reklamní leták a my ho přijmeme, aniž bychom si jeho nebo sebe byli jasně vědomi. Myšlenkami můžeme být jinde, ale proces stále pokračuje. Totéž samozřejmě platí o péči o děti. Malé děti zakoušejí to, co k nim přichází, a bezprostředně se tomu přizpůsobují, aniž by v jejich zkušenosti bylo přítomno já.

Ale když se já objeví, vždy zahrnuje zkušenost někoho druhého; nemohla by existovat zkušenost já jakožto něčeho samostatného. Rostlina nebo zvíře reaguje na své prostředí, ale zkušenost já se u nich nevyskytuje. Když se já ve zkušenosti objeví, děje se tak v kontrastu k druhému a my jsme načrtli, za jakých podmínek se tento druhý objeví ve zkušenosti lidského tvora, totiž v přítomnosti

onoho druhu stimulace při spolupracující činnosti, která v jedinci samém vyvolává stejnou reakci, jakou vyvolává v druhém. Když se reakce druhého stane podstatnou součástí zkušenosti nebo chování jedince, když se zaujetí postoje druhého stane podstatnou součástí jeho chování, pak se jedinec ve své zkušenosti objevuje jako já; a než se tak stane, jako já se neobjevuje.

Racionální společnost se samozřejmě neomezuje na jakoukoli určitou množinu jedinců. Její součástí se může stát jakákoli racionální bytost. Postoj společenství vůči naší reakci je do nás vložen v podobě významu toho, co děláme. To se ve své nejširší míře děje v univerzu diskursu, v reakci racionálního světa na to, co říkáme. Význam je stejně univerzální jako společenství; je nutně zahrnut v racionální povaze společenství; je to způsob, jak svět utvořený z racionálních bytostí nevyhnutelně reaguje na náš vlastní výrok. Prostřednictvím takového procesu se do zkušenosti dostává jak objekt, tak my sami; druhý se objevuje v naší vlastní zkušenosti v té míře, v níž takový organizovaný a zobecněný postoj zaujímáme.

Pokud někdo potká na ulici člověka, jehož nepozná, jeho reakce vůči tomuto člověku je reakcí vůči jakémukoli druhému, který je členem stejného společenství. Je to ten druhý, organizovaný, zobecnělý druhý, chcete-li. Člověk zaujímá jeho postoj v kontrastu vůči sobě samému. Pokud se ten druhý obrátí jedním směrem, člověk půjde směrem jiným. Má svou reakci jako postoj uvnitř sebe. Právě to, že má onen postoj v sobě, mu umožňuje být nějakým já. To zahrnuje něco více než pouhé zahnutí doprava, jak říkáme, instinktivně, bez sebeuvědomění. Aby si jedinec uvědomoval sám sebe, musí mít postoj druhého ve vlastním organismu a ten kontroluje, co se chystá dělat. V bezprostřední zkušenosti vlastního já při zaujímání tohoto postoje se objevuje to, co označujeme jako objektové já. To je takové já, které se dokáže udržet ve společenství a které je ve společenství rozpoznáno v té míře, v níž rozpoznává druhého. Taková je fáze já, o níž jsem hovořil jako o objektovém já.

Proti objektovému já stojí já subjektové. Jedinec má nejen práva, ale také povinnosti; není to jenom občan, člen společenství, ale i někdo, kdo na toto společenství reaguje a ve své reakci na něj, jak jsme viděli při konverzaci gest, ho mění. Subjektové já je reakce jedince na postoj společenství, jak se toto společenství objevuje v jeho zkušenosti. Jeho reakce na tento organizovaný postoj ho na oplátku mění. Jak jsme zdůraznili, tato změna je v jeho zkušenosti přítomná, až když nastane. Subjektové já se v naší zkušenosti objevuje jako vzpomínka. Teprve když jsme se nějak zachovali, víme, co jsme udělali; teprve poté, co jsme promluvili, víme, co jsme řekli. Přizpůsobení onomu organizovanému světu, který se nachází v naší vlastní povaze, představuje objektové já a je stále přítomno. Ale pokud je reakce na něj reakcí, která je v povaze konverzace gest, pokud vytváří situaci, jež je v nějakém smyslu nová, pokud člověk do celé záležitosti vnáší něco svého, prosazuje se proti jiným a trvá na tom, aby vůči němu zaujali jiný postoj, pak se děje něco důležitého, co ve zkušenosti předtím přítomno nebylo.

V jedincově zkušenosti mohou být přítomny obecné podmínky, za nichž bude jednat, ale jak bude reagovat, neví, stejně jako vědec nezná konkrétní hypotézu, kterou vyvine při úvahách o nějakém problému. Dějí se takové a takové věci, které odporují teorii, jež byla dosud zastávána. Jak je vysvětlit? Vezměte si objev, že gram radia přivede k varu hrnec vody, aniž při tom zdánlivě dojde k výdeji energie. Zde se děje něco, co je v rozporu s fyzikální teorií až do objevu aktivity radia. Vědec, který má tyto skutečnosti před sebou, musí vymyslet nějaké vysvětlení. Navrhne, že atom radia se štěpí a následně uvolňuje energii. Podle předchozí teorie byl atom něco trvalého a získávat z něj energii možné nebylo. Ale pokud se nyní předpokládá, že atom je systém zahrnující vzájemný vztah energií, štěpení takového systému uvolní relativně velké množství energie. Chci tím říct, že vědec má nápad, který dosud v jeho mysli nebyl. Ovšem spíše je to tak, že jeho mysl je procesem objevení toho nápadu. Člověk, který při určité příležitosti prosazuje svá práva, si

situaci nacvičil v mysli; reagoval vůči společenství, a když nastane příslušná situace, vyburcuje sám sebe a řekne něco, co už v jeho mysli existuje. Ale když to sám sobě poprvé řekl, nevěděl, co řekne. Pověděl pak něco, co pro něj bylo nové, stejně jako je nová vědcova hypotéza, když ho napadne.

Taková nová odpověď na sociální situaci, jež je zahrnutá v organizované sérii postojů, ustavuje subjektové já v protikladu k já objektovému. Objektové já je konvenční jedinec, jehož charakterizuje návyk. Je vždy přítomen. Musí mít své návyky, reakce, které má každý; jinak by jedinec nemohl být členem společenství. Ovšem jedinec na takové organizované společenství stále reaguje tak, že vyjadřuje sám sebe – nutně se neprosazuje v útočném smyslu, ale vyjadřuje sám sebe, je sám sebou v takovém spolupracujícím procesu, který náleží jakémukoli společenství. Příslušné postoje se získávají od skupiny, ale jedinec, v němž jsou organizovány, má možnost dát jim výraz, který se možná nikdy předtím neobjevil.

S tím přichází obecná otázka, zda se může objevit něco nového.[45] Prakticky vzato se něco nového samozřejmě děje neustále a rozpoznání toho je obecněji vyjádřeno v pojmu „emergence" („vynořování"). Emergence se týká přeorganizování, ale přeorganizování přináší něco, co tu dříve nebylo. Když se kyslík a vodík poprvé spojí, objeví se voda. Voda je kombinací kyslíku a vodíku, ale předtím, v oddělených prvcích, přítomna nebyla. Emergence je pojem, který soudobá filozofie zdůrazňuje. Pokud se na svět díváte prostě z hlediska matematické rovnice, v níž na různých stranách platí absolutní rovnost, pak samozřejmě novost neexistuje. Svět je prostě zadostiučiněním této rovnice. Nahraďte X a Y jakýmikoli hodnotami a tatáž rovnice stále platí. A tak rovnice platí, ale zároveň vlastně vzniká něco nového, co tu dříve nebylo. Například existuje skupina jedinců, kteří musejí pracovat společně. Ve společnosti musí existovat série společných organizovaných zažitých reakcí, které se vyskytují u všech, ale způsob, jakým jedinci jednají za konkrétních okolností, dává vzniknout všem individuálním

rozdílům, jež charakterizují různé osoby. Skutečnost, že musejí jednat určitým společným způsobem, je nezbavuje originality. Je tu společný jazyk, ale při každém novém kontaktu mezi lidmi je užíván jinak; prvek novosti při rekonstruování se odehrává prostřednictvím reakce jedinců na skupinu, k níž náleží. Tato rekonstrukce není předem dána o nic více, než je v popisu problému dána konkrétní hypotéza, kterou navrhuje vědec. Nyní jedincova reakce na organizované objektové já, jež je v určitém smyslu prostě členem společenství, ve zkušenosti já zastupuje subjektové já.

Relativní hodnoty objektového a subjektového já značně závisejí na situaci. Pokud někdo ve společenství vlastní majetek, je pro něj zásadně důležité, aby byl členem tohoto společenství, protože právě to, že zaujímá postoj druhých, mu zaručuje uznání jeho vlastních práv. Za takových okolností je důležité být objektovým já. Dává mu to jeho postavení, důstojnost člena společenství, je to zdroj jeho emoční reakce na hodnoty, které mu jako členovi toho společenství náleží. Jedná se o základ toho, aby vstoupil do zkušenosti druhých.

Někdy má člověk z reakce ega čili subjektového já na situaci, ze způsobu, jímž se jedinec vyjadřuje, pocit zásadní důležitosti. Nyní se prosazuje vůči určité situaci a důraz je položen na reakci. Požadavkem je osvobození od konvencí, od daných zákonů. Samozřejmě že taková situace je možná jenom tam, kde se jedinec takříkajíc odvolává proti úzkému a omezenému společenství ve prospěch nějakého většího, tedy většího v tom logickém smyslu, že má práva, jež nejsou tak omezená. Odvolává se proti neměnným konvencím, které už pro společenství, v němž tato práva budou veřejně uznána, nemají význam. Přiklání se k druhým za předpokladu, že existuje skupina organizovaných druhých, již odpovídají na jedincovu výzvu – i kdyby to byla výzva k potomkům. V takovém případě se jedná o postoj subjektového já na rozdíl od já objektového.

Pro já v jeho plném vyjádření jsou podstatné aspekty subjektového i objektového já. Člověk musí zaujmout postoj druhých ve

skupině, aby patřil do společenství; musí užít vnější sociální svět a přijmout ho do sebe, aby mohl nadále myslet. To prostřednictvím svého vztahu k druhým v tomto společenství, kvůli racionálním sociálním procesům, které v tomto společenství probíhají, existuje jako občan. Na druhou stranu, jedinec neustále reaguje na sociální postoje a mění v tomto spolupracujícím procesu právě to společenství, do něhož patří. Tyto změny mohou být skromné a triviální. Člověk možná nemá co říct, ačkoli vyslovit to mu trvá dlouho. A přece dochází k určité míře přizpůsobování a opětovného přizpůsobování. Hovoříme o nějaké osobě jako o konvenčním jedinci, jehož myšlenky se přesně shodují s myšlenkami jeho sousedů; za takových okolností je sotva něco více než objektové já; jeho přizpůsobení je jen malé a odehrává se, jak říkáme, nevědomě. Proti tomu stojí osoba, která má vyhraněnou osobnost a odpovídá na organizovaný postoj výrazným způsobem. U takové osoby je důležitější fází zkušenosti subjektové já. Tyto dvě stále se objevující fáze jsou dvě důležité fáze já.[46]

26.

Uskutečnění já v sociální situaci

Je ještě jedna fáze ve vývoji já, kterou je třeba podrobněji představit: uskutečnění já v sociální situaci, v níž vzniká.

Prohlásil jsem, že já se ve zkušenosti v zásadě objevuje jako objektové já, související s organizací společenství, do něhož patří. Tato organizace se samozřejmě vyjadřuje v konkrétních vlohách a konkrétní sociální situaci jedince. Je členem společenství, ale zároveň konkrétní součástí s konkrétními zděděnými vlastnostmi a pozicí, která ho odlišuje od kohokoli jiného. Je tím, kým je jako člen tohoto společenství, a to, z čeho se tento konkrétní jedinec rodí, by nebylo já, pokud by neexistovaly jeho vztahy k druhým ve společenství, do něhož patří. Tak si je vědom sám sebe jako takového, a to nejen co se týče politické příslušnosti nebo členství ve skupinách, jejichž je součástí, ale i z hlediska reflektivního myšlení. Je členem společenství myslitelů, jejichž literaturu čte a jež může obohacovat zveřejněním vlastních myšlenek. Patří do společnosti všech racionálních bytostí a racionalita, kterou se sebou spojuje, zahrnuje stálou sociální výměnu. Nejširší společenství, v němž se jedinec ocitá, je všudypřítomné, děje se prostřednictvím každého a je určeno všem: myšlenkový svět jako takový. Jedinec je členem takového společenství a jakožto takový člen je tím, kým je.

Skutečnost, že všechna já jsou ustavena sociálním procesem a v jeho rámci a jsou jeho jedinečnou reflexí – nebo spíše jedinečnou reflexí organizovaného vzorce chování, jíž se tento proces projevuje a který tato já zaujímají ve svých individuálních strukturách –, není ani v nejmenším neslučitelná s faktem, že každé